

GISSUR JARL

Söguskilningar og mannþekking

I.

ÞAÐ voru stórfróðlegir kaflar úr fróðlegu ritverki eftir dr. Sigurð Nordal, sem Helgi Hjörvar las upp í kvöld (13. 5.), og að vísu ekki eins vel og búast hefði mátt við af svo þaulæfðum manni. Því að honum varð á, það sem ekki má, en því miður svo mjög oft er gert að draga ósjaldan niður í sjer svo að ekki heyrist annað en einhver hrynjandi.

En þarna mátti ekki af neinu missa, því að mikilsvert er allt sem miðar til þess að fræða oss um sögu þjóðar vorrar og auka oss þar skilning.

Það var um Gissur jarl sem lesið var upp, og virðist mér sem flestum, jafnvel einnig dr. Sigurði Nordal, sjáist að verulegu leyti yfir aðalatriði, þar sem um Gissur Þorvaldsson er að ræða. Gissur var vondur maður, grimmur og miskunnarlaus fremur flestum, eða eins og líklega væri réttara að segja, öllum, sem frægir eru í sögu Íslendinga. Hann var í þessu efni andstæða við andstæðing sinn Þórð kakala, sem einnig var stórum meiri menntamaður en Gissur, og segja má að upptökin hafi átt að þessari dýrmætu sögu sem vjer nefnum Sturlungu. Það er býsna eftirtektarvert, hversu munurinn er í þessu efni mikill á Haukdælum og Sturlungum, og mér virðist jafnvel ekki ólíklega, að íslenskt mál væri nú fyrir löngu undir lok liðið og einhver hálfútlend skrílska komin í

staðinn, ef ekki hefði annara en Haukdæla við notið.

II.

Í Sturlungu er oss sagt frá því býsna fróðlega, hvernig Gissur Þorvaldsson, þá 14—15 ára gamall, kom einum af vitrustu mönnum aldarinnar fyrir sjónir. Sturla Sighvatsson gekk að eiga Sólveigu Sæmundardóttur frá Odda. Var þar veisla mikil er þau giftust; en það var í Hruna hjá Þorvaldi Gissurarsyni. Var við átta mikil með þeim Þorvaldi og Sighvati, föður Sturlu. Svo segir Sturlungu, II, s-119—20: „Þess er getið við, at þann dag er at brúðhlaupinu var setið, ljet Þorvaldur kalla fram fyrir þá Sighvat börn sín fyrst börn þeirra Jöru biskupsdóttur ok sagði að honum þótti miklu mál skipta, at Sighvati litist vel á börnin. Sighvatr horfði á þau um hríð ok sagði, at færri mundu mennilegri. Þá gengu Jöru börn fram, ok stóð Gizurr fyrir þeim frammi og hjelt Þorvaldr i hendr honum ok mælti: „Hjer er nú ástin mín Sighvatr bóndi, ok það þætti hjer allmiklu máli skipta at þjer litist giptusamlega á þennan mann“. Sighvatr var um fár, ok horfði á hann langa stund. En Gizur stóð kyrr ok horfði einarðlega á móti Sighvati. Sighvatr tók þá til orða, ok heldr stutt: „Eigi er mér um ygli þín þá“.

Víst má telja, að Sighvatur mundi ekki hafa komist að orði á þá leið sem hann vissi að mundi vera Þorvaldi vini hans mjög í móti skapi. ef ekki hefði svipur hins unga sveins vakið mjög andúð hans. Þarf ekki að efa, að Gissur Þorvaldsson mun hafa verið, þegar hann óx upp, svipmikill, en ekki svipfagur, eins og ekki var heldur við að búast um slíkan mann.

III.

Sagt er í Sturlungu frá tveim atburðum sem einkar ljóslega sýna hið ferlega innræti Gissurar Þorvaldssonar. Gerðist annar þegar Gissur var um þritugt, en hinn 25 árum síðar, fáeinum árum fyrir dauða illmennisins. Á Örlygsstöðum áttust þeir við Sighvatur Sturluson og synir hans, en hinsvegar Gissur Þorvaldsson og Kolbeinn ungi; og varð sigurinn þeirra megin. Kom þar svo að Sturla Sighvatsson lá á jörðinni ósjálfbjarga, hafði fengið 3 sár, og eitt, spjótstungu í kverkina sem virðist hafa verið til ólífis. Svo segir í Sturlungu II, s. 332: „Þá kom Gizurr til ok kastaði af honum hlifunum ok svá stálhúfunni. Hann tók breiðöxi úr hendi Þórði Valdasyri ok hjó í höfuð Sturlu vinstra megin fyrir aftan eyrat, mikitt sár ok hljóp lítt í sundr. Þat segja menn þeir er hjá vóru, at Gizur hljóp báðum fótum upp við, er hann hjó Sturlu, svá at lopt sá milli fótanna ok jarðarinnar“.

Af þessum hamslausu ákafa Gissurar, er hann heggur í höfuð hinum helsærða, dauðvona manni, virðist m. a. ótvíræðlega mega marka, hve mjög honum hafði fundist hann vera minni maður en Sturla.

Fjórir voru þeir synir Sighvats sem þarna hvoru drepnir, ásamt honum sjálfum, og var sá yngsti þeirra Þórður krókur, lítt af barnsaldri. En alls voru drepnir 6 synir Sighvats, allir nema Þórður kakali. Var þetta mikill skaði, því að allir munu þeir bræður hafa verið í tölu mestu efnismanna sem á Íslandi hafa upp vaxið. Og svo jók Gissur því á ofan að láta drepa sjálfan Snorra.

IV.

Grimmlyndi Gissurar lýsir sjer ekki síður í framkomu hans gagnvart Þórði Andrjessyni, sem var frændi hans, kominn af Jóni Loftssyni, eins og hann, og hafði með honum dvalið. Gissur hafði með svikum náð þeim Oddaverjunum á vald sitt. Svo gersigraður var Þórður að hann hafði lagst undir böðulöxi, og frekari grimmd varð því ekki afsökuð með því, að hún væri nauðsynleg til þess að sigurinn gæti unnist. Svo segir í Sturlungu, IV, s. 130: „Geirmundr þjófr bjó á háls Þórði með öxi þeirri er Gylta var kölluð. Gizurr jarl þreifaði í sárit ok bað hann höggva annat, ok svá gerði hann“.

Svo lítið verður Gissuri um að láta drepa þennan frænda sinn, að hann þreifar í hið sviðandi sár.

Í Heimskringlu er sagt frá atviki, sem getur verið því til skýringar, vegna hvers Geirmundi þjóf tókst svona óhönduglega að höggva höfuð af Þórði Andrjessyni. Ólafur helgi reiddist Jökli Bárðarsyni, móðurbróður Grettis, og skipaði að höggva af honum höfuð. „Rjettist Jökull upp“ er hann heyrði hvininn í vopninu,

svo að höggið kom í höfuðið, en ekki á hálsinn eins og til var stefnt. Líkt mun nú Þórði Andrjessyni hafa farið, og öxarhöggið því lent í hnakkabeininu. En svo grimmur sem Ólafur helgi var, þá er þess þó ekki getið að hann hafi þreifað í sárið eftir böðulöxina, eins og Gissur.

Gissur hefur verið ennþá grimvari en hinn norski postulakonungur, er svo hefur nefndur verið. En engu síður hefur hann verið heitur og einlægur trúmaður en Ólafur konungur. — Svo segir í Sturlungu, III, s. 284: „Þorbjörn heyrði at Gizurr bað fyrir sjer á marga vegu hátíðlega til guðs, svá at eigi kvaðst hann slíkan formála heyrt hafa“.

Minnist jeg þessi ekki, að hafa sjeð neina alveg fullnægjandi skýringu á því, að hinir mestu trúmenn gátu jafnframt verið hin mestu illmenn og grimmdarseggir; eða jafnvel, að þessu hafi verið sú eftirtekt veitt sem vert hefði verið.

Þess er getið (St. III, s. 295), að Gissur „bar vel af sjer harma sína“ eftir Flugumýrarbrennu, þar sem kona hans fórst og allir synir þeirra. Og jafnframt er þar skýringin á þessari stillingu hans. Hann átti mjög gott með að sofa: „aldrei bar honum þá hluti til handa í ófriði eða öðrum mannraunum, að honum kvæði þat fyrir málsvefni standa“.

Og hann bætti sjer brátt konumissinn. „Tók til sín Ingibjörgu Gunnarsdóttur til frilla, ok unni henni brátt mikit; hún var sköruleg kona ok góð viðfangs fyrir margra hluta sakir“.

En engin börn átti Gissur með konu þessari; dó hann barnlaus, eins og Kolbeinn ungi; og virðist mér eftirtektarvert, að Íslendingar skuli að engu leyti vera afkomendur þeirra manna sem með svo miklum fírnem höfðu drepið niður ætt Sturlunga.

Helgi Pjeturss.